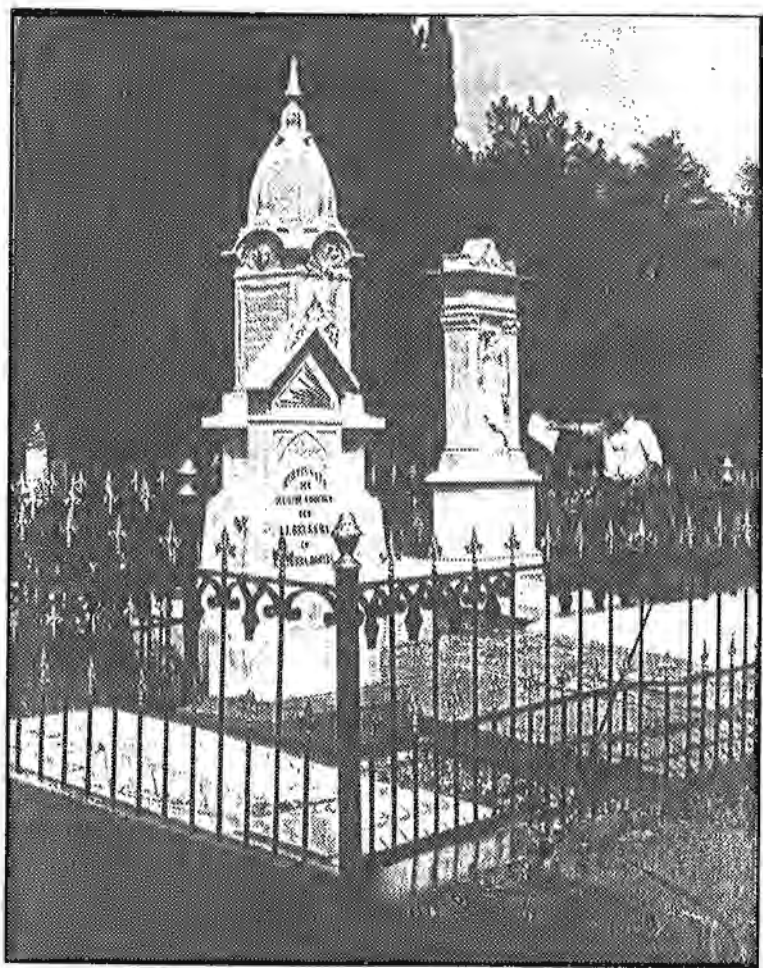

vereniging tot herstel van zorg rond dood en rustplaats

de Terebinth Nieuwsbrief

December 1992

INHOUD

Toespraak bij overhandiging <i>Begraafplaatsen als cultuurbezit</i> aan dhr Lodder van het ministerie van W.V.C.	3
Korte nieuwsberichten	5
Verslag van de excursie naar de Groninger veenkoloniën	6
Verslag van de excursie naar West-Brabant	8
Joodse begraafplaats gerestaureerd	10
Een reis langs begraafplaatsen in Lombardije	12
Verslag van jaarvergadering van de Arbeitsgemeinschaft Friedhof und Denkmal te Kassel	14
Verslag van de excursie naar Driehuis	15
Recensies van boeken over dood	17
Verenigingsnieuws	19
De Kaartenbak, het ledenbestand van de Terebinth	20

AGENDA *(onder voorbehoud)*

3 april	open dag Rusthof Amersfoort
17 april	dagexcursie Roermond of Apeldoorn
21 -24 april	uitvaartbeurs Jaarbeurs Utrecht
8 mei	dagexcursie Terschelling
22 mei	algemene vergadering + excursie Arnhem
13 juni	dagexcursie Laken (B)
september	excursie Nijmegen
oktober	algemene vergadering + excursie Utrecht

Foto voorkant

Tijdens de excursie naar de Groninger
veenkoloniën

COLOFON

De Terebinth Nieuwsbrief
jaargang 6 nummer 6

De Terebinth Nieuwsbrief is een
informatieblad ten behoeve van de
leden van Vereniging de Terebinth.

Medewerkers:
Roy de Beunje, Cees van Raak
Eindredactie: Jos Paardekoper
Opmaak: Martin Bosker

Redactie- en secretariaatsadres:
1e Daalsedijk 240,
3513 TK Utrecht.
Tel.: 030 - 334493.

Inleveren kopij voor
Nieuwsbrief jrg. 7 nr. 1:
vóór 1 februari 1993.

Terebinthboek overhandigd

Tekst van de toespraak van ing. H.T.E.M. Siebelt, voorzitter van Vereniging de Terebinth, uitgesproken bij gelegenheid van de aanbidding op 20 november van de Terebinthuitgave Begraafplaatsen als cultuurbezit - met inventarisatie handleiding. Het boek werd aangeboden aan drs. G.C. Lodder, vertegenwoordiger van mevrouw H. d'Ancona, minister van Welzijn, Volksgezondheid en Cultuur. Drs. Lodder is directeur van de Directie Beleidszaken Cultuurbeheer.

Mijnheer Lodder, geachte aanwezigen

Onder de titel "herstel van zorg rond dood en rustplaats" heb ik als voorzitter van de Terebinth iets te zeggen.

Vandaag, 20 november 1992, presenteert de vereniging de Terebinth zich in de samenleving. Zij doet dat bij gelegenheid van het verschijnen van het boek Begraafplaatsen als cultuurbezit, het eerste exemplaar uit een voorgenomen Terebinthreeks.

In 1985 zond dhr. Brinkman als minister van Welzijn, Volksgezondheid en Cultuur een oproep aan de gemeentelijke colleges over het belang van het handhaven van eventueel cultuurhistorisch waardevolle begraafplaatsen. Vereniging de Terebinth is ruim een jaar geleden ontstaan uit een gelijknamige stichting die ten tijde van de oproep van de minister werd opgericht.

De minister schreef: "De dodencultuur is een zeer wezenlijk onderdeel van een volk". Voor die waarde ijvert de Terebinth.

Het werk van de Terebinth richt zich niet alleen op de taak van gemeentelijke colleges maar op die van alle begraafplaatshouders, beroepsgroeperingen en organisaties welke betrokken zijn bij de dood en bij rustplaatsen. De Terebinth richt zich niet alleen op de cultuurhistorie, maar op alle waarden.

De Terebinth spant zich in tot herstel van zorg rond dood en rustplaats. Elk uur sterven er in ons land twintig mensen. Er is veel aandacht gekomen voor de kwaliteit van het leven en voor stervensbegeleiding, maar nog

slechts matige aandacht voor de laatste eer. De zorg voor de dode en zijn rustplaats is een zichtbare maatstaf voor de waarde die we aan zijn leven hechtten. Als we waarachtig van iemand houden, dan willen we dat gestalte geven in ritueel, waardigheid en rouw.

De dood is in de twintigste eeuw geleidelijk aan verdrongen naar de rand van de samenleving. Daarvoor was het een deel van het leven van alledag. De dood werd niet verzwegen, er werd nadruk gelegd op de sterfelijkheid van de mens. Iedere dood was een publiek gebeuren, dat de hele samenleving raakte: het ging niet alleen om een individu dat verdween, maar ook om de samenleving als geheel die werd aangetast en moest herstellen. Op sommige plaatsen viel het leven stil, elders werd het tempo vertraagd.

Deze eeuw wordt gekenmerkt door toeneemende haast: de afstand tussen het vluchtige no-nonsense leven van alledag en de harstochtelijke innerlijkheid is groot. Om de communicatie tot stand te brengen is er een van tevoren geaccepteerde code nodig, een ritueel van gedragsregels voor het uiten van gevoelens, "for better and for worse".

Er is minder aandacht voor de stervende en minder tijd voor rouw. Het sterven is het domein geworden van geprofessionaliseerde medische technieken en overgegaan op de verborgen dood in het ziekenhuis. De openbare rouwperiode is overgebracht naar een stervensproces waarvan het begin door de natuur en het einde door de grenzen van de

techniek wordt bepaald. Het afscheid, het begraven of cremen wordt niet slechts door derden begeleid, maar wordt door ons allen ook no-nonsense uitbesteed. We geven de dode uit handen.

De rouwperiode is niet meer die van het zwijgen van de rouwende temidden van een opdringerige en onbescheiden omgeving, maar die van het zwijgen van de omgeving zelf: de telefoon gaat niet meer, de mensen mijden je. De rouwende is in quarantaine, is in omgekeerde rouw.

De Terebinth wil pleitbezorger zijn van het herstel van zorg rond dood en rustplaats, van het stimuleren van mogelijkheden voor de mens die te maken heeft met sterven, dood en rustplaats. De Terebinth wil bijdragen aan een eigentijdse invulling van waarden die daar betrekking op hebben. De Terebinth richt zich daar bij zowel op de publieke opinie als op het uitvaartwezen in brede zin, waarvan veel leden zich bij ons hebben aangesloten.

Daar bij gedraagt de Terebinth zich niet als aktiegroep en is ze meer dan een organisatie van belangstellenden.

De Terebinth geeft adviezen over beheer, bemoeit zich met bedreigingen, initieert terzake van wetgeving, verordeningen en reglementen, begeleidt inventarisaties, presenteert haar doelen en belangen van nabestaanden, is aanwezig op beurzen, enzovoort, enzovoort.

De Terebinth onderhoudt contacten met de internationale zusterverenigingen en met Nederlandse organisaties op verwante gebieden. De Terebinth ontwikkelt zich tot HET platform, een podium waarop nog plaats is. Er komt zoveel op ons af, dat het de moeite waard blijkt te zijn om financiële steun te verwerven voor het aanstellen van enkele parttime betaalde krachten.

De Terebinth is op haar gebied de enige

landelijke onafhankelijke organisatie, met een breed spectrum van deskundigen in haar gelederen. Met behoud van haar positie en gedragen door een in de maatschappij aanwezig positief imago streeft Vereniging de Terebinth onder andere naar samenwerking met beroepsorganisaties. Doel daarvan is om juist bij hen de veelal latent aanwezige bereidheid te stimuleren om ruimte te geven aan eigen wensen van nabestaanden. De Terebinth stelt zich ten doel de brug te vormen tussen samenleving en organisaties.

Vandaag presenteren wij Begraafplaatsen als cultuurbezit, waarin een handleiding is opgenomen voor het inventariseren van begraafplaatsen. De handleiding biedt een gestructureerd en uitgeprobeerd stappenplan, dat geschreven is als doe-het-zelfmethode. Daar mee reiken wij aan bijzondere en gemeentelijke begraafplaatsen niet alleen een gereedschap aan om het erfgoed te behouden, maar ook een middel om inzicht te verwerven in de functie van het grafteken en de betekenis van de begraafplaats in de samenleving. Daar bij realiseert de Terebinth zich dat het werk van bestuurders en werkers op de Nederlandse begraafplaatsen wel met betrokkenheid wordt gedaan, maar dat de deskundigheid veelal nog niet sterk ontwikkeld is.

Moge deze handleiding hen tot stimulans zijn bij het behoud van waarden. Aan u meneer Lodder bied ik officieel de Terebinthuitgave aan, aan u als vertegenwoordiger van de rijksoverheid op het gebied van welzijn en volksgezondheid in het algemeen, en aan u als eerste departementaal verantwoordelijke op het gebied van het beleid over cultuurbeheer in het bijzonder.

Hennie Siebelt

Nieuws

Overname kerkhoven door Stichting Oude Groninger Kerken

In het noorden van ons land is de Stichting Oude Groninger Kerken actief met het overnemen en beheren van kerken en annex.

In de loop van dit jaar ontfermde de stichting zich over maar liefst vijf kerkhoven, te weten die van Breede, Solwerd, Thesinge, Oosternieland en Wittewierum.

[bericht overgenomen uit het stichtingsbulletin, 'Groninger kerken'.]

Uitvaartbeurs

Onthoud uw datum: van 21 tot en met 24 april 1993 is de eerstkomende uitvaartbeurs op een nader aan te kondigen lokatie. In ieder geval is de beurs op 24 april voor publiek toegankelijk.

Inventarisatie begraafplaatsen Alkmaar

Het hoofd monumentenzorg van Alkmaar, de heer P. Verhoeven, bepleit een spoedige inventarisatie van zowel de Joodse als de Algemene Begraafplaats, beide aan de Westerweg te Alkmaar. Beide begraafplaatsen bevatten tal van oude graven van bekende Alkmaarse families. Doordat steeds minder nabestaanden echter grafrechten betalen, dreigen de graven te vervallen en verloren te raken. Een eerste inventarisatie zou daarom nodig zijn om althans te weten te komen welke voor de gemeenschap waardevolle graven geconsolideerd zouden moeten worden.

Werkgroep 't (te) behouden kerkhof te Nijmegen

Onwaarschijnlijk actief zijn ze: de leden van de 'Werkgroep 't (te) Behouden Kerkhof te Nijmegen. Er gaat vrijwel geen week voorbij of er dwarrelt wel een oproep, een uitnodiging, een folder of een persbericht van de werkgroep op mijn Nieuwsbriefbureau. De werkgroep, actief sinds januari 1992, zet zich in voor het behoud van de begraafplaats aan de Daalseweg te Nijmegen. Deze begraafplaats is gesticht in 1884, en besloeg, na enkele uitbreidingen, uiteindelijk meer dan 3 ha. Oorlogsgeweld en sluiting in 1944 hebben de begraafplaats tot verval gebracht. Toen begin jaren '70 de aula werd afgebroken, bundelden de nabestaanden hun belangen in een stichting. In 1984 werd een groot deel van de begraafplaats via een nieuw bestemmingsplan voor woningbouw aangewezen; van het resterende deel zou een gedeelte park worden. Sindsdien is de werkgroep actief voor het behoud, restauratie en consolidatie van deze begraafplaats, waarnaar voor september 1993 een Terebinthexcursie op het programma staat.

Wilt u eerder iets weten van deze begraafplaats en over de activiteiten van een enthousiaste werkgroep; het secretariaatsadres is Heydenrijkstraat 2, 6521 LN te Nijmegen; telefoon 080-229933.

Excursie naar de Groninger Veenkoloniën

Een kist vol aardappelen

De zeebonk die zijn zerk heeft laten opkluisen met een gave, uit steen gehakte wereldbol doet het goed bij leden van de Terebinth. Er worden haastig enkele kiekjes gemaakt. Daarna rept het gezelschap zich ijlings naar het volgende bezienswaardige monument. Het kerkhof in Veendam is stellig het meest de moeite waard geweest van de zeven dodenakkers die werden bezocht tijdens de excursie naar de Groninger Veenkoloniën.

Tijdens de busreis door het vlakke Groningse landschap zullen de Terebinthleden zich ongetwijfeld hebben afgevraagd of de excursie aardappelvelden of kerkhoven gold. W.R. Mulder, voormalig teler van aardappelen en die dag optredend als gids, bekende halverwege de middag dat "mijn leven en de aardappel nog altijd onverbreekbaar met elkaar zijn verbonden". Zodra een aardappelveld in zicht kwam werden de toehoorders hier door hem ondubbelzinnig opmerkzaam op gemaakt. "Rustig, rustig chauffeur, nog langzamer. Mensen kijk eens naar rechts", om dan, na even zijn adem te hebben ingehouden, vol ontzag uit te roepen: "een veld vol aardappelen, dat zie je nergens ter wereld! Wat een uitgestrekte velden! Daarom ook krijg je geen toerist deze kant op".

Zelf heeft Mulder in Hoogezand vier eeuwen nageslacht in familiegraf bijeengebracht. Hij krijgt hierbij hulp van de Zwolse Steenhouwerij Beernink die het hakwerk voor zijn rekening neemt. Saillant detail is dat achter op een van de stenen een plaat zal worden vastgeschroefd met zowel de naam van de opdrachtgever als uitvoerder, bij wijze van reclame. De begraafplaats in Hoogezand munt niet zozeer uit door bijzondere stenen, ofschoon er verscheidene fraaie exemplaren tussen staan. Wel wordt er pijnlijk duidelijk hoe het standenverskil in het verleden opgeld maakte. De dichtbij de weg gelegen grafstenen zijn voorzien van pompeuze, fraai uitgehakte monumenten. Verder naar achter

zijn de stenen steeds eenvoudiger uitgevoerd. Ook zijn er verscheidene gietijzeren zerken aan te treffen.

Het door ons illegaal betreden particuliere begraafplaatsje van de familie Uniken op een stukje hoogveen ("Ik heb de eigenaren niets verteld, anders loop je het gevaar dat ze tegen ons zouden zeggen: jullie hebben daar niets te zoeken", aldus Vlaanderen), ontleent zijn charme vooral aan het feit dat het particulier is. Voor de liefhebber van bijzondere grafstenen is er weinig om over in opwinding te raken. Datzelfde geldt voor Sappermeer, de oudste begraafplaats in de veenkoloniën. De indrukwekkende, achthoekige kerk vergoedt echter veel.

Bij het verhoudingsgewijs grote kerkhof in Veendam kan de liefhebber echt het hart ophalen. Typerend voor Groningen is de vorm van de zandstenen zerken. Smal, lang, met een verbreding aan de bovenkant, zodat een argeloze bezoeker onwillekeurig de indruk krijgt te lopen temidden van een woud uitvergrote spijkers die met zachte hand de grond in zijn gedruwd. Het kerkhof in Veendam maakt daarop geen uitzondering.

De al genoemde steen met de aardbol is een juweeltje. De in reliëf uitgehakte continenten zijn zwart geïnk. Daar tussendoor zwermt een lint dat de zeeroute van een schip aangeeft. Sommige andere zeelieden bezitten een steen waarop de uitgehakte letters toepasselijk een golfbeweging maken. Meermaals worden, zowel op de voor- als achter-

zijde, teksten aangetroffen in de trant van "Dit graf mag niet worden opgedolven". Een andere zeeschuimer, Jonker, heeft het lijk van zijn vrouw, die tijdens een reis was overleden aan de gevolgen van gele koorts, ondergedompeld in een bad spiritus en verzegeld in een loden kist, naar de begraafplaats van Veendam gebracht. "Haar lijk bragt ik naar hier, naar dezen dodenakker. God, hoop ik, maakt mij eens aan hare zijde wakker", staat er op de steen te lezen.

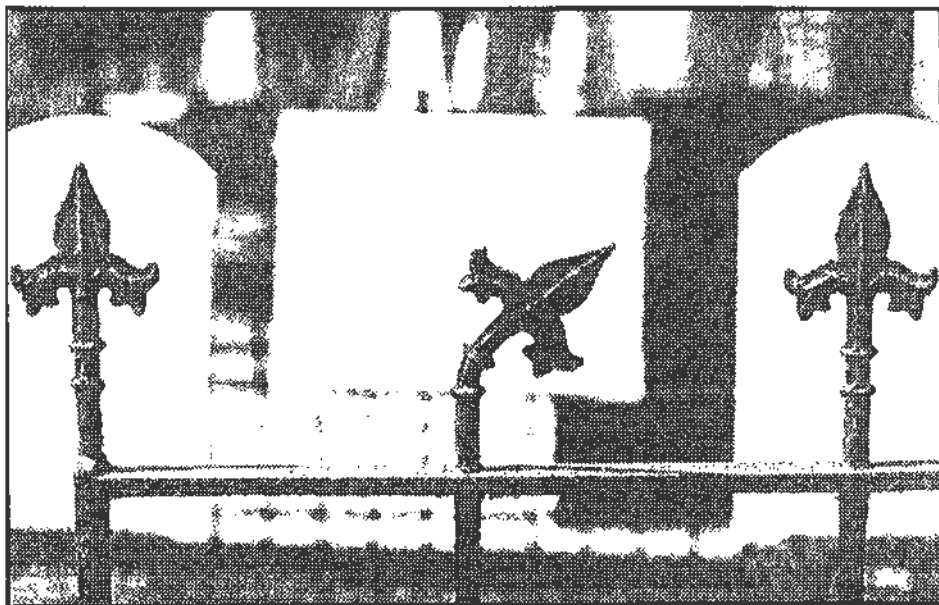
Er is een overvloed aan symboliek aan te treffen. De wit marmeren stenen zijn met enorme virtuositeit uitgehakt. Vrouwen en mannen in mooie, geplooid kleding, doodskoppen, de bekende naar beneden gerichte fakkels. Wegestopt tussen de dode denneboompjes liggen enkele kindergraven, herdacht met armetierige zerkjes. Een van hen wordt voorgesteld als een kind van de mooie naam J. Duister.

Met graven heeft het niets van doen, maar bijzonder was het wel. Vlakbij het particuliere kerkhofje was kort daarvoor de bliksem in een boom geslagen. Er vallen meteen twee dingen op. De enorme kracht die bij een

blikseminslag vrijkomt en de snelheid waarmee de electriciteit naar contact met de aarde heeft gezocht. Wie met zijn ogen de lijn volgt, vanaf de inslag in de kruin tot aan de wortels, kan tot geen andere conclusie komen dan dat het zich in minder dan een seconde heeft afgespeeld. De lijn zigzagt niet, is evenmin kaarsrecht, maar door de snelheid tastend, zoekend, aarzelend. Bovenaan is niet meer dan een smal strookje naakt hout zichtbaar die zich in benedenwaartse richting geleidelijk verbreedt, totdat ineens enorme stroken bast met een geweldige, rafelende kracht zijn weggeslagen.

Tot besluit: het zal niemand verbazen dat Vlaanderen aan het eind van de rit weer met twee verwaarloosde grafdozen uit de bus stapte. En wie veronderstelt dat de chauffeur telkens met de nodige bevreemdheid een uitgelaten menigte over een kerkhof zag zwermen, vergist zich. Zijn commentaar: "meneer, als u zoals ik een paar jaar in dit vak zou zitten, kijkt u nergens meer van op".

PETER DE WEERT

Excursie Westelijk Noord-Brabant

Ongeveer vijftig mensen uit alle windstreken van ons land stapten in Breda in de bus voor deelname aan een dagexcursie in het westelijke deel van de provincie Noord-Brabant. De eerste dodenakker die we tijdens onze tocht aandeden was de grote begraafplaats Zuylen. Na de gebruikelijke kop koffie en een uiteenzetting door de directeur van de stichting, die de begraafplaats in beheer heeft, de heer F. Spijkerman, begon de rondleiding. Uitvoering werd verteld over de werkwijze van de stichting, die ook het beheer heeft over een crematorium, een urnenmuur en een strooiveld.

Op Zuylen vindt men de meest uiteenlopende grafmonumenten. Er zijn zowel geestelijken, woonwagenbewoners, aristocraten en industriëlen, bisschoppen en begijnen als arbeiders en geleerden aan de aarde toevertrouwd. De graftekens zijn werkelijk in de meest uiteenlopende variaties aanwezig.

Zeer uitbundig zijn de versieringen op de graven van woonwagenbewoners, vaak verwant met zigeunerfamilies, met bijna altijd bonte en kleurrijke opschik. In deze kringen is men na vele jaren steeds bereid om regelmatig, door middel van bloemenpracht, blijik te geven van het feit dat men de overledene niet vergeten is.

De graven van priester zijn herkenbaar aan de witte kelk, die op de zerk is aangebracht. Het is een laatste teken van hun, door het vervullen van het ambt, verbondenheid met God. De aanzienlijken, soms industriëlen, soms uit de magistratuur, rusten in veel gevallen onder geweldige zware hardstenen zerken.

Dikwijls hebben dit soort mensen een gemetselde kelder laten bouwen, waar meerdere leden van een familie ook na de dood weer bij elkaar verzameld zijn.

De begijnen van Breda, sinds enkele jaren letterlijk uitgestorven, zijn van hun oorspronkelijke rustplaats op het begijnhof overgebracht naar Zuylen; de graven zijn volkomen in overeenstemming met het door hen geleide leven: in alle eenvoud!

Een oude zeer verweerde zerk vermeldt, het was nauwelijks meer leesbaar, de naam van Charles, die onder meer graaf van Naundorf was. Hij zou aanspraak hebben gemaakt op

de troon van Frankrijk. Gedurende vele jaren woonde hij in Breda alwaar hij in 1899 is overleden. De goede onderhoudsvoorziening van dit kerkhof verdient zeker een eervolle aantekening.

Willemstad, de parel aan het Hollandsch Diep, maar zeker geen Protestantse enclave. Zevenbergen, Klundert, Hooge en Lage Zwaluwe, Fijnaart, Heiningen en Dinteloord zijn van oudsher bolwerken geweest van de reformatie. De drie eerstgenoemde behoorden tot in het begin van de vorige eeuw bovendien tot het gebied van Holland.

De gemeentesecretaris, de heer S. Nieuwkoop, verwelkomde de Terebinthleden en trad vervolgens op als gids. Hij vertelde over de oude kerk en het daaromheen aangelegde kerkhof. Daar liggen enkele zerken tussen die ooit uit de kerk zijn genomen en waarvan de oudste uit het begin van de zeventiende eeuw stammen.

In de kerk, echt de eerste in ons land voor de Protestantse eredienst gebouwd, bevindt zich nog een aantal zerken. Door restauratie zijn de, nu buiten opgestelde grafstenen uit de kerk verwijderd.

Nieuwkoop verhaalde in het kort over de bewogen geschiedenis van het gebouw dat in de tweede wereldoorlog weinig schade had opgelopen, maar dat op het moment dat de laatste hand werd gelegd aan de herstelwerkzaamheden, door onbedachtzaamheid van een dakhersteller in brand is gevlogen. Door deze brand, op 30 augustus 1950, is het gehele fraaie interieur verloren gegaan.

Alleen de muren bleven staan. Het tegenwoordige meubilair is door giften en aankopen van elders verkregen. Het kerkhof, dat nog ouder is dan de kerk, is vanaf de eerste bewoning van land en dorp, ongeveer 1564, tot heden in gebruik.

Na een smakelijke lunch in "Bellevue" ging de reis naar Oudenbosch. We reden langs het massagraf van de Belgische krijgsgevangenen die hier vlakbij op het Hollandsch Diep om het leven kwamen.

Het Brabantse Rome

De plaats Oudenbosch ligt juist op de grens van het oude en het nieuwe land. Dit is goed te zien aan het langzaam veranderende landschap. Van het vlakke poldergebied, afgewisseld door dijken die hier wel zeer duidelijk domineren, komt men geleidelijk aan in een licht glooiend landschap.

Op dat hoger gelegen land ligt Oudenbosch, vroeger ook wel Baerlebosch geheten. De plaats dankt haar bekendheid aan twee enigszins met elkaar verbonden zaken. Eerst en vooral aan de al van grotere afstand zichtbare koepelkerk, een getrouwe kopie van de Sint Pieter in Rome. Maar ook door de in het gehele land bekende instellingen van onderwijs, dat voornamelijk geleid werd door de geestelijkheid. Meerdere gebouwen waarin ooit les werd gegeven, staan nu leeg of worden gebruikt voor heel andere doeleinden dan de oorspronkelijke. Het genoemde onderwijs, geheel van Rooms-Katholieke signatuur en vaak in internaatstelsel, bracht de Oudenbossche middenstand een groot voordeel. Dit alles is voorgoed verleden tijd. Echter, nog steeds torent de grote koepel trots uit boven het dorp, getuigend van de glorie van het rijke roomse leven.

Het bezoek aan de kerk, gebouwd tussen 1865 en 1880, was zeker zeer interessant.

De vloek van Roosendaal

Was tot dan tot de indruk van de bezochte objecten heel positief, hier was het totaal anders. Deze stad die vaak pronkt met de rozen in de naam en in het gemeentewapen,

laat zich hier van een bijzonder kwalijke kant zien. Er spreekt minachting uit van het gemeentebestuur, de eigenaar, voor deze begraafplaats die in 1990 voorgoed gesloten is verklaard. Niet alleen een verregaand vandalisme, een pest van deze tijd, is voor de op deze begraafplaats aanwezige verloedering verantwoordelijk. Een zeldzame kapel is in z'n geheel afgebroken. Ondanks vele geluiden en protesten vanuit de burgerij, kon de gemeente geen mogelijkheden bedenken om de minder frisse praktijken in en om het gebouw tegen te gaan. Afbraak, de weg van de minste weerstand, was de wel zeer radicale oplossing.

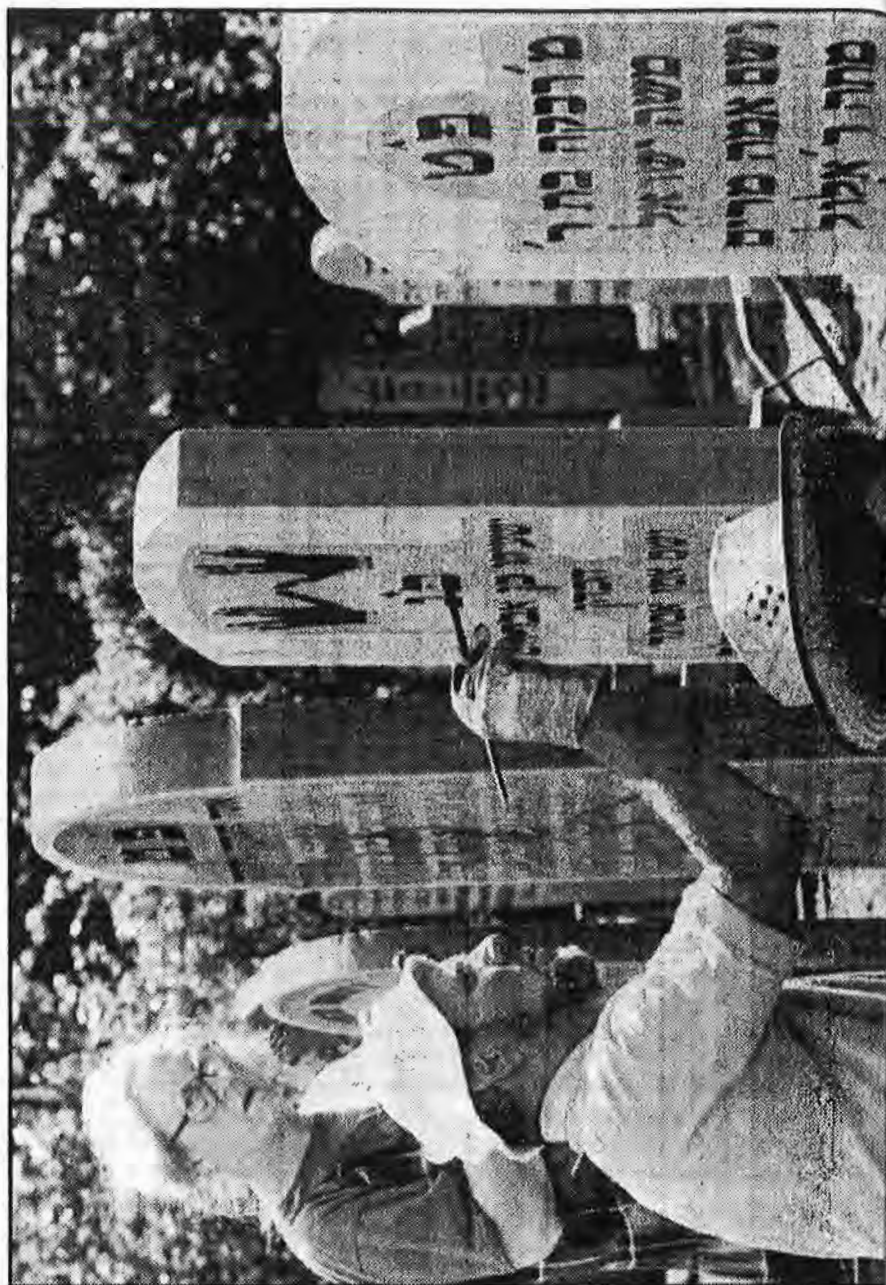
Typend is het bord "Verboden vuil te storten!" Het plaatsen van een dergelijk bord, waaraan trouwens geen aandacht wordt besteed, is een bewijs van de verkeerde mentaliteit, zowel van degenen die zich niet aan deze regel houden, als van degenen die hierop toezicht dienen te houden.

Veel van de vaak unieke graftekens, soms honderden kilo's zwaar, zijn omvergetrokken, stukgeslagen en vertrappt. Een tocht over het vrij grote kerkhof is zeker niet zonder gevaar. Soms struikelend over puin, bierblikjes en takken, konden we niet voorkomen dat een van de deelnemers in een niet zichtbaar gat stapte. Gelukkig liep het Terebinthlid geen noemenswaardig letsel op.

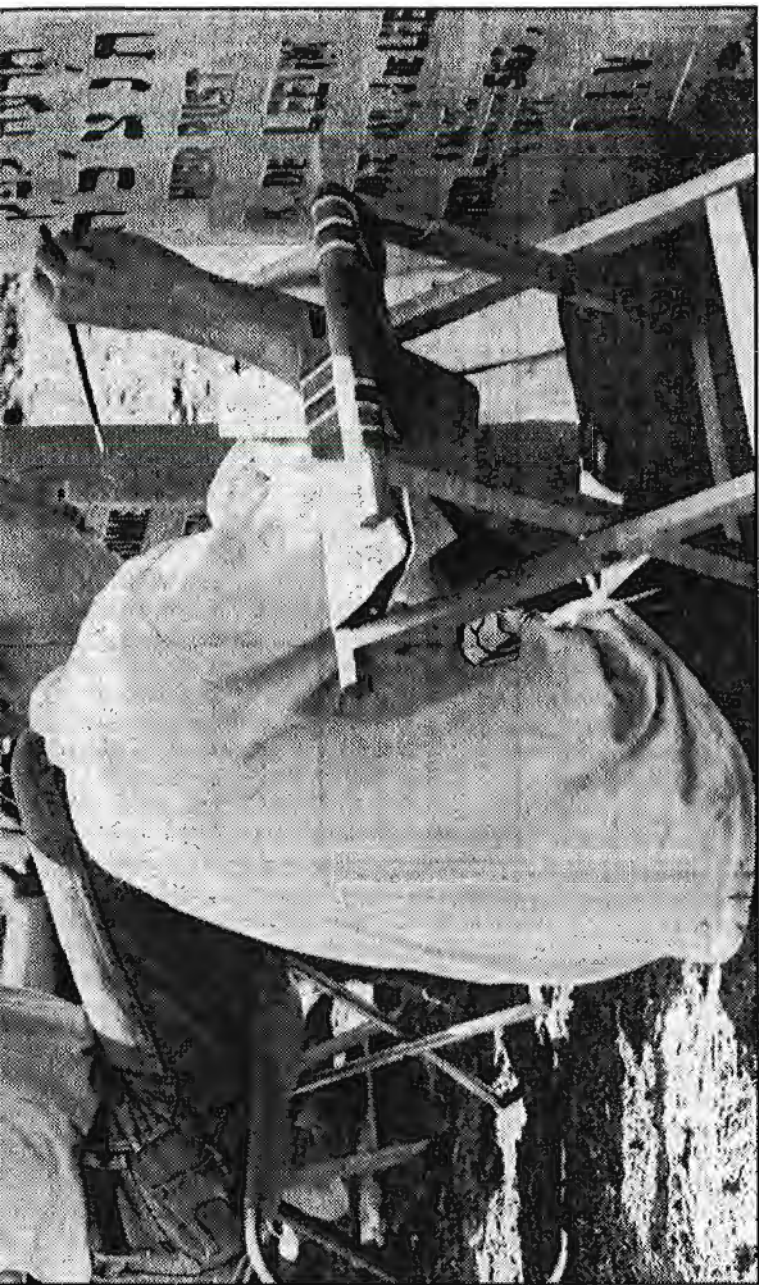
Duidelijk is dat men zelfs de moeite niet neemt om het gras te maaien. Mogelijk hanteert men in Roosendaal de oude spreuk: "Laat de doden de doden begraven". Roosendaal op z'n smalst, dit is hier zeer duidelijk. Niet alleen kostbare en vooral goed zichtbare prestigeobjecten bepalen de bekwaamheid van gemeentebestuurders, ook de veel meer aan het oog onttrokken objecten, zoals dit kerkhof, kunnen bijdragen aan het imago van de gemeente en hun bestuurderen.

LINZE VAN DER MIERDEN

Joods kerkhof opgeknapt

foto: Ton Kastermans

Vrijwilligers van de Stichting voor Boete en Verzoening hebben de afgelopen zomer de joodse begraafplaats te Hilversum een opknappbeurt gegeven: op het uit 1866 stammende kerkhof, gelegen hoek Vreelandseweg / Gijsbregt van Amstelstraat, zijn ruim driehonderd van de in totaal vierhonderd grafstenen weer rechtop gezet, schoongemaakt, zo nodig gelijmd, en opnieuw leesbaar gemaakt.

Een reis door Lombardije

*Mel tue celeste
sonno eterno
i tuoi cari genitori
unite ti vegliano*

Een tekst waarvan de betekenis intuïtief aan te voelen is. "Slaap eeuwig in jouw hemel; je liefhebbende ouders waken bij jou." (tekst aangebracht op kindergraf, Brinzio 1959)

Indrukken

Tussen Milaan en het Lago Maggiore, net over de grens van Zwitserland ligt de streek Lombardije. In het navolgende doe ik een poging de indrukken weer te geven die ik opdeed in mijn rol van begraafplaatstoerist. Tegenover groteske monumenten van mensen "die het gemaakt hebben in het leven", trof mij het aanzien van vele kindergraven. Daar is over het algemeen weinig aandacht voor. De jonge kinderen worden bijgezet in een hoek, waarbij een houten kruis en speelgoed de even lieve als tijdelijke aanwijzing zijn van een leven dat kortstondig was.

Net buiten het dorp Bédéro is een kleine laan die naar het hek van de begraafplaats leidt. Aan weerszijden van de laan zijn kleine bomen geplant. Bij elke boom staat een standaard met een bloemversiering en een naam van een gevallene uit de eerste wereldoorlog.

Constructie

De meeste begraafplaatsen liggen net buiten het dorp. Ze zijn herkenbaar aan de ommuring en er is altijd een ruime parkeerplaats. Veel graven zijn keldergraven die door een steen, kunstwerk, grafhuisje of kapelletje zijn afgedekt. Daaronder is een ruimte waar links en/of rechts in vakken boven elkaar wordt begraven, zodat families generaties lang van zo'n graf gebruik kunnen maken. Dat is dan ook af te lezen aan de opgebrachte jaartal-

len. In grafhuisjes worden de overledenen ook wel bijgezet in gecreëerde ruimten boven de grond.

Ruimtegebrek wordt op twee manieren opgelost. De begraafplaats wordt dan uitgebreid; in gevallen waar dit niet mogelijk is, treft de argeloze bezoeker grafmuren aan die op inventieve wijze een plaats binnen de muren van de dodenakker hebben gekregen. Begraven in de muur is goedkoop. De kisten worden in de breedte weggestopt of, en hiervoor hoeft de familie minder diep in de buidel te tasten, met de korte kant naar voren geplaatst.

Het gebruik van kaarsen of andere verlichting bij graven zal bekend zijn. In Italië treft u echter geprefabriceerde grafmuren aan die voorzien zijn van een elektriciteitsnet, zodat elke grafplaats voorzien kan worden van een eeuwigbrandend lichtpuntje.

Overdag trof ik de weduwen die de piepkleine (plastic) bloemenpracht kwamen verzorgen. Voor hen staat een ladder gereed, die ze naar het te verzorgen monument kunnen rijden.

Vervreemding

Op een begraafplaats trof ik een onderaards stelsel van elkaar kruisende galerijen aan, omsloten door een ring. Ik was er bij schemer, alleen, aan alle kanten omgeven door dodenwanden, rijen kunstbloemen en een zee van lichtjes. Mijn fantasie begon te werken en mijn gedachten dwaalden af naar het paasfeest in de kerk waarbij honderden kaarsen branden als een teken van hoop. In werkelijkheid was het een nare ervaring daar in die gangen.

De hekken van begraafplaatsen wordt bij schemer gesloten door een daarvoor aangewezen ambtenaar of koster. Kennelijk is er niet altijd een dergelijk persoon voor handen. Daar is het volgende op gevonden. Op een hekpijler staat een geel zwaailampje. Als het

brandt, dan wordt het hek elektronisch bediend. Ik zag dat meerdere malen, net zoals bij inritten van huizen van de gegoede burgerij.

Natuurgetrouwe afbeeldingen

In Marchiole trof ik een knulletje met een krullekop van een jaar of zeven. Ik bestudeerde het gezichtje, de krullen, de plooiën in zijn trui en broek. Dit beeld in brons was zo mooi en levensecht. Tussen de coniferen die rondom het beeld waren aangebracht stond een foto, die de kunstenaar als model heeft moeten gebruiken.

Een afbeelding van de terebinth zag ik af en toe als grafteken. De afbeeldingen van vrouwenfiguren die treuren of anderszins zijn vormgegeven zijn talrijk.

Foto's die de herinnering aan de dierbare overledene oproepen staan op bijna elk grafmonument. Een natuurgetrouwe afbeelding van de overledenen is in enkele gevallen in kleur in een twee meter hoog rechthoekig stuk graniet gestraald. Van enige afstand lijkt de figuur in je richting te lopen.

Een 21-jarige Hells Angel die verongelukt is tijdens een motorrit is met zijn geliefde machine afgebeeld in een bronzen plaat. Het stuur van de motor steekt uit het beeld, vanaf die plek wordt het monument driedimensionaal. De koplamp van de motor is van glas.

De afbeelding van een 18-jarige vrouw was afgebeeld in graniet op tweemaal de ware grootte. Ik was er niet op voorbereid, en ik kan u verzekeren dat het een vreemde ervaring is als iemand op afstand je op die manier aanstaart.

Cimetiero Maggiore

Deze begraafplaats is de grootste qua oppervlakte (1200 bij 600 meter) van de stad Milaan, voor mensen zoals u en ik. Bij aankomst stond de autobus klaar om me van oost naar west te vervoeren. Ik besloot te voet te gaan. Als je vanaf de hoofdingang in de verte kijkt, ontwaart je een moderne nieuwbouwwijk. Halverwege gekomen blij-

ken het studentenflats, vier hoog. Mijn ontsteltenis was groot dat ik toen ik op 25 meter het gebouw genaderd was, ontdekte dat het een grafmuur gecombineerd met colobarium was. Ik liet mij per lift naar de vierde etage vervoeren.

Drie van deze gebouwen zijn reeds in gebruik, langs de rand van de begraafplaats wordt ijverig verder gebouwd.

De stadskarta van Milaan geeft de plattegrond weer, inclusief de nummering van de grafvelden (cambio). Cambio nummer 47 is nu in gebruik. Op dit deels braakliggende terrein staan een graafmachine en bulldozer, zoals wij die kennen uit de wegenbouw. Per dag worden zeven of acht mensen begraven; opgeteld zo'n tweehonderd per maand.

Stelt u zich eens een gegraven sleuf in de straat voor van 15 meter lang, die gestut wordt door schotten die met behulp van steigerpalen op de plaats gehouden worden. De kisten, in verschillende houtsoorten en prijsklassen, worden daarin dag na dag geplaatst, met een kleine tussenruimte. Aan het einde van de werkdag wordt het verrichte werk met zand afgedekt en de bloemstukken gerangschikt.

Na enkele dagen wordt het graf voorzien van een voorlopige graftuin met standaardsteen, totdat na meer dan een half jaar de definitieve grafbedekking geplaatst kan worden.

Cimitiero Monumentale

De Monumentale is een openluchtmuseum, een schatkamer van beeldhouwkunst. Ik ben er twee keer geweest en ik kan nog niet geloven wat ik heb gezien. De artisticeit en vakbekwaamheid deden me telkens de verbazing uit de ogen wrijven.

Op het joodse deel van de Monumentale staat een marmeren monument uit één stuk gehouden, dat een wieg met een kind dat lacht in de slaap afbeeldt. Daarboven zweeft een engel die het hemeltje wegtrekt, alsof het wil zeggen "Ga je mee".

Op de laatste uitbreiding van deze begraafplaats vond ik louter moderne grafkunst. Nog steeds monumentaal. De modeltuin,

zoals wij die wensen stond daar reeds klaar.
De Monumentale moet overdekt worden.

*O Fanny
figlia docissima
che trasportata al cielo
il 5. 7bre 1873
ti sei conciunta alla soellina
e raccogliesti il piccolo nanni
prega da dio conforto
agli amantissimi genitori
conte giuseppe e contessa giuseppina
cicogna
che sull' urna de figli
spargono lagrime e fiori*

O Fanny, liefste dochter, die naar de hemel is
gegaan op 5 september 1873. Jij bent nu
verbonden met je zusje, neem die kleine
bij je. Je bidt om Gods vertroosting voor je
geliefde ouders graaf Giuseppe en gravin
Giuseppina Cicogna, die de urn van hun
dochters besprenkelen met tranen en
bloemen.

Ik heb veel gezien en het is best mogelijk om
ooit een keer een vierdaagse excursie te
organiseren tegen niet al te hoge kosten.

HENNIE SIEBELT

AFD Jahrestagung in Kassel

Op 1 en 2 oktober j.l. vond de Jahrestagung van onze zustervereniging de
Arbeitsgemeinschaft Friedhof und Denkmal in een nieuw ingericht Museum
für Sepulkralkultur in Kassel plaats. Er waren 83 deelnemers aanwezig,
waaronder vier uit Oostenrijk, twee uit Zwitserland en één uit Luxemburg,
terwijl de Terebinth met twee bestuursleden en één lid aanwezig was.

Na het jaarlijkse vergaderprogramma en de
rondgang door het prachtig op de Weinberg
gelegen nieuwe museum van de Duitse vereni-
giging, hield de voorzitter van het bestuur,
prof. dr. Wolf Spemann, een interessante
voordracht over het thema "Kehrt das Orna-
ment wieder." Na een overzicht van de ge-
schiedenis van het ornament als "aandacht-
strekker" voor het beeldvlak, vroeg de spre-
ker zich af of de door moderne computer-
composities gemaakte ornamenten niet af-
breuk zouden doen aan de originaliteit van
het handwerk. Daar waar juist door de onvol-
maaktheid van het steenhoudersambacht
het werk zijn kunstwaarde krijgt.

De vrijdag was gereserveerd voor bezoeken
aan het Hauptfriedhof in Kassel, de Joodse
begraafplaats in Bettenhausen en de

oorlogsbegraafplaatsen uit de eerste wereld-
oorlog van de Russische en Engelse soldaten
in Bergshausen.

Het Hauptfriedhof dateert uit 1853, is 40 ha
groot en wordt met de andere veertien be-
graafplaatsen in Kassel (totaal 98 ha groot)
beheerd door het gezamenlijke verband van
de Evangelische kerken, die het alleenbegraf-
recht hebben. Kassel is de enige stad in
Duitsland waar dit zo geregeld is. Er is dan
ook geen enkele stedelijke of overheidssub-
sidie. Wel is de burgemeester van de stad de
vice-voorzitter van het bestuur. Er zijn 200
medewerkers in dienst, deels parttimers,
waardoor onder andere de groenvoorziening
de volle aandacht krijgt. Onder het beheer
vallen ook het Altstadtfriedhof, een van de
oudste begraafplaatsen van Duitsland, de
Joodse en Russische begraafplaats en het

crematorium uit de twintiger jaren, dat overigens in 1991 is gerenoveerd. Per jaar vinden ongeveer 700 ter aarde bestellingen plaats, waarvan 60% begrafenissen en 40% crematies. In tegenstelling met de praktijk in ons land, is verstrooiing van de as niet toegestaan. Begraafplaatsen kennen om die reden grote gedeelten met een variëteit aan urnengraven. Het groenbeheer der graven wordt deels door particuliere tuindersbedrijven verricht en deels door de eigen "Gärtnerei" uitgevoerd. Voor de 20 jaar verplichte graf-rust wordt in verband met de continuïteit meestal teruggevallen op het onderhoud door medewerkers bij de begraafplaats zelf. Men sluit daarvoor een onderhoudscontract af voor de hele periode.

De vele wisselende monumenten op de urnengraven zijn 44 x 44 cm groot en volgens voorschrift 10 cm dik om breuk te voorkomen. Met goudverf ingelegde belettering is niet toegestaan. Gepolijst marmer komt ook minder voor dan bij ons het geval is. Stèles komen ook wel voor bij urnengraven. De begraafplaats kent ook gemengde gedeelten van gewone grafuimten en urnengraven. Het geheel wordt stemmig met cotoneesterstruiken omgeven. Het park zelf

kent een beplanting van bomen met doorkijkjes van eiken, beuken, ahorn, linden en platanen.

De gewone grafbreedte was vroeger 2,35 cm. Nu is 2,80 cm voorgeschreven. Oude monumenten van waarde blijven voor het park behouden. Doch de daarbij behorende grafuimte wordt opnieuw gebruikt op voorwaarde dat het nieuwe grafmonument aangepast moet worden bij het oude. Ook kent het Hauptfriedhof een soort modeltuin waar steenhouwers moderne stèlemonumenten hebben geplaatst. Deze kan men met de daarbij behorende grafuimte kopen. De Engelse oorlogsbegraafplaatsen zijn sedert 1917 uniform ingericht met een tombe met inscriptie bij de ingang en het Schotse kruis aan het einde. Ze worden door de Engelse regering onderhouden waar ter wereld ze ook staan. Elke dode krijgt zijn eigen grafmonument.

Al met al was het weer een zeer onderhoudende bijeenkomst waar je met veel nieuwe kennis en contacten vandaan gaat.

FRANS RENSSSEN

Excursie Westerveld

Algemene ledenvergaderingen van de vereniging de Terebinth worden volgens goed gebruik afgesloten met een excursie naar een naburige begraafplaats. De afgelopen vergadering vormde daarop geen uitzondering, zodat de middag besteed is aan een wandeling over de begraafplaats Westerveld en een bezoek gebracht is aan het crematorium, dat er naast gelegen is.

Met veel dank aan de heren van Eyk, Yskes en de Vos, die de rondleidingen verzorgd hebben. En aan het weer, dat door zijn mistig karakter, samen met de herfstkleuren, voor prachtig licht zorgde.

De begraafplaats Westerveld

Het was een aangename verrassing over deze begraafplaats, die gelegen is in de gemeente Velsen en uit het eind van de vorige eeuw stamt, te lopen. De argeloze bezoeker treft een 21 hectare groot bosachtig terrein aan, dat met duidelijke zorg en liefde aangelegd en onderhouden is, zonder de natuurlijkheid van de beplanting en de omgeving geweld aan te doen. Zo zijn er grote niveaueverschillen aangebracht (het is soms bijna steil omhooglopen), waardoor het niet onder doet voor het vlakbij gelegen duinengebied.

Ook de vele bomen (men waant zich in een

uitgestrekt open bos) hebben de kans gekregen op eigen wijze uit te groeien, zodat veel grillige vormen te zien zijn, vaak royaal met mossen begroeid.

Onze gids vertelde dat als er gekapt moet worden, de voorkeur wordt gegeven aan het weghalen van saaie rechte bomen, juist om het natuurlijk karakter van de begraafplaats te benadrukken. Wel worden er bij het schoonhouden van de graven nog steeds (beperkt) chemische middelen gebruikt, maar volgens onze gids valt daar nog niet aan te ontkomen, omdat dit een particuliere begraafplaats is, die rendabel moet draaien.

Tussen de bomen liggen de graven, vaak op ruime afstand van elkaar. De bezoeker wordt dan wederom aangenaam verrast, omdat er een enorme variëteit in grafbedekkingen aan te treffen is.

Het beleid van deze begraafplaats laat toe en stimuleert zelfs de mogelijkheid een grafbedekking geheel naar eigen keuze te laten aanbrengen, overigens wel binnen zekere grenzen. Zo is een voorstel voor een aluminium bouwwerk van 3 meter hoog en 1,60 meter breed afgewezen, omdat dat zou detoneren in het geheel.

Al rond-lopend valt dus veel te zien, zowel wat betreft de verschillende gebruikte materialen (o.a. veel steensoorten, koper, brons, glas, hout), de grootte als de vormgeving.

Het overgrote deel van de grafbedekkingen bleek een eigen verhaal te hebben, zoals onze gids illustreerde. Zelf vond ik indrukwekkend een ronde, rechtopstaande grijze steen, waarvan een kwart zwart was gemaakt. In het graf bleek een 20-jarige filmer te liggen, en de ronde steen duidde op een filmcassette; het zwarte deel sloeg op het feit dat hij een kwart van het leven geleefd had.

De anderhalf uur die we rondgelopen hebben was natuurlijk veel te kort, maar gaf wel aanleiding om nog eens terug te komen. Graag nog een boekwerk waarin de grafbedekkingen beschreven staan - tenslotte zijn er niet altijd gidsen beschikbaar.

Het crematorium

Op hetzelfde terrein als de begraafplaats is het eerste crematorium van Nederland gevestigd. In 1913 is met de bouw begonnen en in 1914 heeft de eerste crematie plaatsgevonden. Nu vinden er door de week 16 crematies per dag plaats.

Om meer aan de wensen van de gebruikers tegemoet te komen is men terug gegaan van 24 tot 16 crematies per dag, en wordt overwogen ook op zaterdag crematie mogelijk te maken.

Op het terrein zijn een grote en een kleine aula, vele colombaria met een kleine binnenvijver en een schitterende oude eik te vinden, naast een verstrooiingsweide, een open parkbos en waterpartijen. In de bospartijen staan ook urnen, waardoor er geen heel groot verschil is met de aangrenzende begraafplaats. Het totaal is zeven hectare.

De gids heeft ons in snel tempo (het werd al bijna donker) de belangrijkste onderdelen laten zien, inclusief de ovens en de allereerste urn. De colombaria zijn erg gelijkvormig, maar buiten op het terrein zijn ook enkele moderne sculpturen (o.a. van bewerkt glas) aan te treffen, die nabestaanden hebben geplaatst. Die mogelijkheid is derhalve aanwezig. Ook het crematorium is een bezoek zeker waard, vooral ook om historische redenen. De oude ovens zullen echter binnen één of twee jaar vervangen worden, om aan de moderne (milieu)eisen te kunnen voldoen.

MAARTJE NELEMANS

Boeken

Westerveld van buitenplaats tot begraafplaats

Het is waar zoals in het voorwoord van dit boekje staat: "vele ontwikkelingen binnen onze samenleving vinden hun weerspiegeling in de geschiedenis van Westerveld". De geschiedenis van Westerveld is veel meer dan een stukje lokale geschiedenis.

Voor degene die aanwezig was bij de rondleiding op Westerveld op 7 november j.l. na de algemene ledenvergadering is dit boekje een waar genoegen, of nog liever, een must! Voor degene die er niet was is dit boekje een prachtige inleiding tot het bezoeken van deze schone dodenakker en Crematorium. Alles wordt beschreven, de eerste bewoners, de problemen met de architecten en uiteraard beslaat het grootste gedeelte van het boekje de problemen rond de eerste crematies. Dit boekje laat weer eens zien hoe interessant het is om over 'dood en begraven' te lezen en wat je allemaal komt te weten over de zeden en gewoonten van een volk. Deze begraafplaats heeft zo'n bonte geschiedenis achter de rug die, dan ook prachtig beschreven en geïllustreerd wordt in dit boekje dat helaas de begraafplaats zelf met zijn prachtige beplanting en interessante stenen een beetje op de achtergrond raakt. Maar misschien kunt u dat het beste zelf gaan zien.

ROY P. DE BEUNJE

Westerveld van buitenplaats tot begraafplaats 1888 - 1988

(Haarlemse miniatures deel 13)

B.C. Sliggers

B.V. Uitgeverij de Vrieseborch

Jacobijnstraat 5

2011 TG Haarlem

Prijs: f 27,75

ISBN 90 6076 284 3

De joodse begraafplaats a/d Scheveningseweg Den Haag

Het gemeentelijk Bureau Monumentenzorg stelde in 1982 een rapport samen over de technische kwaliteit van de grafstenen en de terreinafscheiding van de joodse begraafplaats aan de Scheveningseweg. Intussen, zoals we kunnen lezen in dit geschiedkundig en restauratieverslag, is deze begraafplaats een beschermd monument. Het gaat hier om een monument van joodse religieuze cultuur uit het verleden, dat gesticht werd tegen het einde van de zeventiende eeuw. Gelukkig werd ingezien dat deze joodse begraafplaats nog een van de weinige overgebleven historische objecten is, die getuigen van de belangwekkende geschiedenis van de joden in Den Haag.

Maar dat er nog heel wat moest gebeuren om dit monument voor ondergang te behoeden is op een prachtige maar soms pijnlijke wijze beschreven. Na een grondige inspectie en inventarisatie werd aan het licht gebracht dat van de 2860 aanwezige zerken slechts 25% geen gebreken vertoonde; 75% van de zerken zou in meer of mindere mate gerestaureerd moeten worden evenals de muur om de begraafplaats, het uitvaarthuisje en de beheerderswoning. Het boek doet uitvoerig verslag van de vele problemen die men had, bijvoorbeeld de schade aan de zerken die voor het merendeel een kwestie was van natuurlijk verval en dat men het proces van voortschrijdend verval niet wilde wegwerken maar slechts onder enige controle brengen en houden.

Dit restauratieverslag is bijzonder interessant, maar de vele getallen betreffende de financiële afhandeling, jaartallen en andere cijfertjes werden mij soms wat teveel.

Ook was het misschien handig geweest om achter in het boek een verklarende woorden-

lijst van specifiek joodse termen en begrippen op te nemen. Die verklaring staat af en toe onder aan de bladzijde, maar slechts een maal en is zodoende moeilijk terug te vinden. Daar staat tegenover dat het boek een schat aan informatie geeft over de joodse gebruiken bij het overlijden en begraven en ook nog eens overdadig en mooi geïllustreerd is. De joodse begrafenis is sober en met het einde van het (joodse) leven komt er ook een eind aan het onderscheid in materiële welstand.

In een van de laatste hoofdstukken wordt opgemerkt "dat de wijze waarop de mens omgaat met de dood een afspiegeling is van de manier waarop hij het leven tegemoet treedt" en om over de joodse wijze te lezen is voor alle leden van de Terebinth interessant en daarvoor is dit boek uitstekend geschikt!

ROY P. DE BEUNJE

De joodse begraafplaats aan de Scheveningseweg in Den Haag Geschiedenis en restauratieverslag

onder redactie van: drs. Francine Püttmann
en drs. H.P.R. Rosenberg
VOM-reeks 1992 nr.5

prijs: f 26,50

Gemeente Den Haag, Dienst Ruimtelijke en
Economische Ontwikkeling afdeling

Monumentenzorg

ISBN 90 73166 11 X

Oorlogsbegraafplaatsen in Nederland

Een ieder zal ze wel eens tegengekomen zijn die uitgestrekte velden vol (dezelfde) kruisen of grafstenen, de militaire begraafplaats. Zoals de auteur van dit boekje schrijft "een oase van rust, tevens een ruimte voor overpeinzing en een gedenkteken!"

Voor de rust en onderhoud op deze erevelden is op 13 september 1946 de Oorlogsbegraafstichting (O.G.S.) opgericht. Dat bete-

kent dat overal ter wereld de O.G.S. zich bezighoudt met de zorg voor oorlogsgraven van militairen maar ook van burgers die omkwamen in de strijd tegen de vijand (geen slachtoffers van bombardementen).

Dit boekje bevat een korte inleiding op de activiteiten rondom de militaire kerkhoven en verder een korte beschrijving van diverse erebegravingplaatsen. Sommige van deze begraafplaatsen zijn een begrip geworden en behoren tot de "toeristische" routes, zoals Margraten in Limburg.

Maar het boekje vertelt ook over vele andere militaire begraafplaatsen, minder bekend, maar zeker net zo interessant. Over elk van deze plaatsen valt natuurlijk een hoop spannende en interessante achtergrondinformatie te geven. Het is dan ook jammer dat het allemaal bij een korte opsomming blijft. Je wilt zo graag meer weten!

Als korte inleiding en wegwijzer in dit aparte onderdeel van onze funeraire geschiedenis voldoet dit boekje prima. Maar deze schrijver verdient met dit onderwerp een uitgever die een "echt" boek wil uitgeven.

Met plattegronden, foto's, achtergrondinformatie enz. Gezien het feit dat het boekje bij de Stichting IVIO al is uitverkocht en dat Margraten spreekt over twee miljoen bezoekers per jaar, lijkt me dit geen al te groot risico.

ROY P. DE BEUNJE

Oorlogsbegraafplaatsen in Nederland

H.H. Borghgraef

Stichting IVIO / AO no. 2414

prijs: ± f 5,- (uitverkocht)

De overdruk is te bestellen bij:

Dhr. H.H. Borghgraef

Maaslaan 60, 8033 DP Zwolle

Tel: 038-538544

Verenigingsnieuws

• Huisvesting aangeboden

Begraafplaats Rusthof Amersfoort heeft de Terebinth huisvesting aangeboden. Behalve een vergoeding voor energie en water worden er geen kosten berekend. De aangeboden ruimte voldoet volledig aan de wensen van de Terebinth; het bestaat uit een kleine kantoorruimte en een kleine archiefruimte. Met de Gemeente Amersfoort zal nog over het vastleggen van de bruikleen gesproken worden; er worden echter geen problemen verwacht. Naar verwachting zal het secretariaat al in januari de huisvesting kunnen betrekken. Opvallend detail: De begraafplaats ligt aan de Dodeweg.

• Stichting Stichtse Geschiedenis, regionale samenwerking.

Vereniging de Terebinth heeft overleg gevoerd met de Stichting Stichtse Geschiedenis om de mogelijkheden tot samenwerking te onderzoeken. Afgesproken is dat alle historische verenigingen binnen de provincie Utrecht door middel van het tijdschrift van de stichting en per gezamenlijke brief op de hoogte worden gesteld van het werk van de Terebinth. Afhankelijk van de reacties zal worden bekeken of de Terebinth voor geïnteresseerden een bijeenkomst organiseert met als onderwerp: het inventariseren van begraafplaatsen. Indien er voldoende belangstelling is zal de Terebinth overwegen een korte cursus "inventariseren begraafplaatsen" te geven.

• Raad van Advies

De Raad van Advies van de Terebinth heeft er twee nieuwe leden bij op die gebieden rond het onderwerp dood die nog niet binnen de raad vertegenwoordigd waren. De nieuwe leden zijn de heer A.C. Bijsmans, verbonden aan de Oorlogsgravenstichting en de heer A. Fonville, werkzaam binnen het crematoriumwezen. Zaterdag 12 december kwam de Raad van Advies voor de tweede maal bijeen in Utrecht. De raad heeft zich gebogen over het beleidsplan, het organisatieplan en het werkplan 1993 van de Terebinth. Het verslag van deze bijeenkomst vindt u bij deze Nieuwsbrief meegestuurd.

• Begraafplaatsen als cultuurbezit

De verkoop van de Terebinthuitgave loopt gestaag door. In de vorige Nieuwsbrief van oktober werd gemeld dat er 250 exemplaren zijn verkocht. Inmiddels zijn dat er ruim 500, terwijl er 200 in bestelling zijn. Onder de bestellers bevinden zich zeventig openbare bibliotheken die hebben besloten het boek in hun collectie op te nemen. Verwacht wordt dat medio 1993 het aantal van duizend verkochte exemplaren zal zijn bereikt. Recensies over het boek zijn inmiddels verschenen in: NRC Handelsblad, NCM Nieuws, Het uitvaartwezen (NUVU), De Haarlemse Courant, Het Eindhovens Dagblad, Het Dagblad voor Noord Limburg en enkele regionale historische tijdschriften. De NOS heeft op radio 5 middels een interview met de heer Siebelt aandacht geschonken aan het boek en de Terebinth. Indien u eventuele recensies over het boek in andere bladen tegenkomt wordt u verzocht deze (of een kopie) te sturen naar het secretariaat.

♦ **Het "familieidmaatschap", een nieuwe manier om lid te worden van de Terebinth**
 Vanaf 1 januari 1993 is het voor personen die op het zelfde adres wonen als een ander Terebinth lid mogelijk om op zich op een voordelige manier bij de Terebinth aan te sluiten. De contributie van een eerste lidmaatschap op een adres bedraagt het normale tarief (f 35,- voor personen, f 100,- voor organisaties), de contributie van elk volgend lidmaatschap op hetzelfde adres bedraagt f 15,-. Per adres wordt slechts één Nieuwsbrief verstuurd. 'Familie-leden' en gewone leden hebben verder dezelfde statutaire rechten. Voor alle duidelijkheid: alleen het woonadres is het criterium om als "familie-lid" ingeschreven te staan, men hoeft geen familie van elkaar te zijn.

De Kaartenbak

De kaartenbak is een rubriek waarin u op de hoogte wordt gehouden van de stand van zaken omtrent het ledenbestand van de vereniging.

Aanmeldingen: 39

Opzeggingen/overleden/dubbeltelling: 6

Stand 16 december 1992 (2 oktober 1992)

Aantal leden: 292 (259)

Organisaties: 65 (52)

Personen met toestemming voor plaatsing op de ledenlijst: 140 (136)

Personen zonder toestemming voor plaatsing op de ledenlijst: 87 (71)

Nieuwe leden, personen

Lidnr	Naam	Plaats	Telefoonnummer
295	Nieuwkoop	Willemstad	01687-3631
299	Roeleveld	's-Gravenhage	070-3552829
302	Wieringen	Nijmegen	080-233319

Nieuwe leden, organisaties

Lidnr	Naam	Plaats	Telefoonnummer
300	Patrimonium	Doesburg	08334-75787
301	Braaksma & Roos	Den Haag	070-3615363
308	Gemeente Doesburg	Doesburg	08334-71212
309	Gemeente Enschede	Enschede	053-818181
310	V.O.F. Engberts	Assen	
312	Begr. Nieuw Eijk en Duijn B.V.	Den Haag	
315	Natuursteen Zwiggelaar	Enschede	
319	Bovens, uitvaartcentrum	Heer-Maastricht	043-612566
320	Begraafplaats Westerveld	Driehuis	
324	Harder Natuursteen	Hoogkarspel	02286-3507
327	Arpad BV	Oldenzaal	
329	Gemeente Urk	Urk	
331	Gemeente Texel	Den Burg	